

Rapport 2010:55

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Vindkraft vid Herrberga

Intill RAÄ 9, 19 och 20
Herrberga 8:1 och Södra Karleby 15:1
Herrberga socken
Mjölby kommun
Östergötlands län

Olle Hörfors

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

Vindkraft vid Herrberga

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte och metod	4
Resultat och tolkning	5
Referenser	7
Tekniska uppgifter	8

*Omslagsbild: Platsen för vindkraftverk 3. I bakgrunden höjden där fyra stensättningar från järnålder (RAÄ 3 och 4 i Herrberga socken, är belägna.
Foto Olle Hörfors, ÖLM*

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

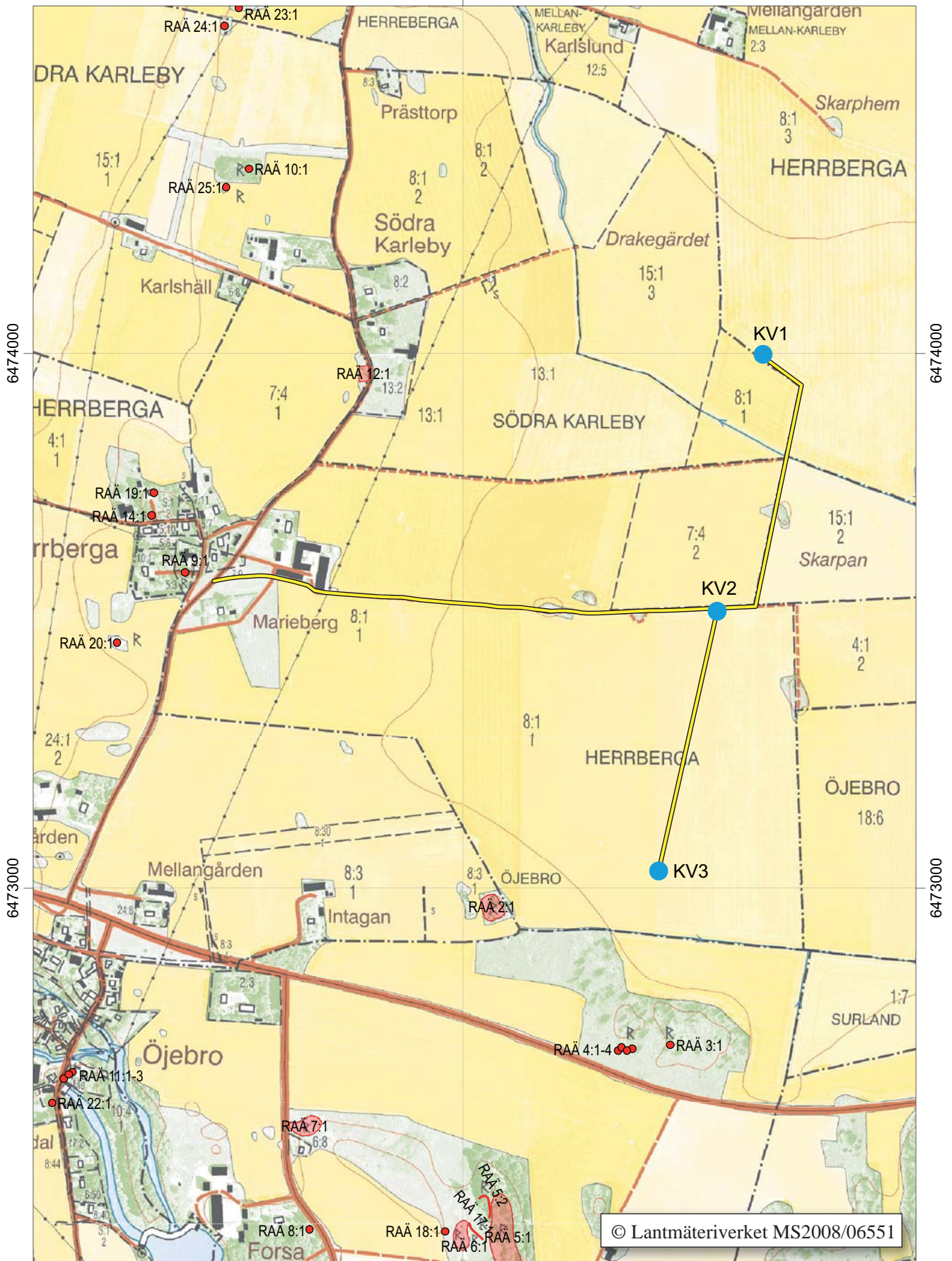
I juni 2010 genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 på fastigheterna Herrberga 8:1 och Södra Karleby 15:1 i Herrberga socken och Mjölby kommun inför en etablering av tre vindkraftverk. Vid utredningens etapp 1 framkom att etablering delvis skulle beröra Herrberga medeltida bytomt samt att möjliga boplatsslägen fanns inom det tänkta exploateringsområdet. Vid utredningens etapp 2 drogs sammantaget 220 m schakt på den 2 km långa exploateringssträckan utan att någonting av arkeologiskt intresse framkom.

Östergötlands länsmuseum bedömer att exploateringen kan utföras utan ytterligare arkeologiska åtgärder.

Olle Hörfors
antikvarie

1465000

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8F4c och 8F4d, med utredningsområdet markerat. Blå punkter visar vindkraftverkens placering och gulsvart linje visar tillfartsvägarna. Skala 1:10 000.

Inledning

I juni 2010 genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 på fastigheterna Herrberga 8:1 och Södra Karleby 15:1 i Herrberga socken och Mjölby kommun. Anledningen var uppförandet av tre vindkraftverk samt anläggande av tillfartsvägar och elledningar fram till verken. Fältarbetet utfördes av antikvarie Olle Hörfors som också svarat för rapporten. Uppdragsgivare var Eolus vind AB som också svarade för de arkeologiska kostnaderna.

Exploateringen omfattade tre vindkraftverk. På varje plats avsågs en yta på 20 x 20 m att tas i anspråk för själva verken. Vägar och ledningar till de tre verken var planerade till en ca 2 km lång sträcka. Vägen mellan det centralt placerade vindkraftverk 2 och Herrberga by finns idag som traktörväg medan vägar därifrån till verk 1 och 3 var planerade att tillkomma.

Områdesbeskrivning

Utredningsområdet ligger 1 km öster om Herrberga kyrka. Arbetet omfattar också en väg som ansluter till kyrkbyn. Landskapet kan karaktäriseras som fullåkersbygd. I denna typ av landskap är de registrerade fornlämningarna ofta få, vilket många gånger är en följd av överplöjning. Under forntid har dessa bygder ofta varit tätt befolkade. Detta syns inte minst

i de rikligt förekommande lösfunna fornsaker som finns i gårdarna. I detta fall är RAÄ 19, en lösfunnen stenytta, känd. På de fåtal impediment som sticker upp i landskapet finns enstaka stensättningar och stensträngssystem som vid RAÄ 3 och 4 i Herrberga socken och RAÄ 15 och 32 i Veta socken, vilka ligger strax söder om utredningsområdet.

En del av den aktuella vägen till vindkraftverken passerar också Herrberga medeltida bytomt, först omnämnd som "harbeerghom" i ett dokument från den 25/11 1322 där domprosten Björn och domkapitlet i Linköping sänder till ärkebiskop Olof i Uppsala den inom Linköpings stift från och med 1318 insamlade Peterspenningen, utgörande tillsammans 265 mark, en örtug, med anhållan om kvitto (Sofi.se).

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ge en bild av de kända forn- och kulturlämningarnas karaktär och belägenhet samt påvisa tidigare ej kända forn- och kulturlämningar inom den aktuella kabelsträckan. Utöver detta skulle presumtiva lägen för fornlämningar lokaliseras utefter kabelsträckan.

Utredningen innehöll tre huvudmoment:

- Kart- och arkivstudier.
- Fältbesiktning av de planerade kabelsträckningarna.
- Öppnande av sökschakt på platserna för vindkraftverken och där tillfartsvägar och ledningsdragningar skulle genomföras.

Syftet med utredningens andra etapp var att fastställa huruvida lagskyddad fornlämning förekom inom de utpekade utredningsområdena. Detta skedde genom att sökschakt öppnades inom de aktuella ytorna. Sökschakten togs upp med hjälp av en grävmaskin på de tänkta platserna för vindkraftverken samt utmed de delar av de tänkta vägarna som bedömts som lämplig ur fornminnessynpunkt. Då ingen fornlämning framkom inskränktes dokumentationen till digitala foton samt beskrivning av schakten.

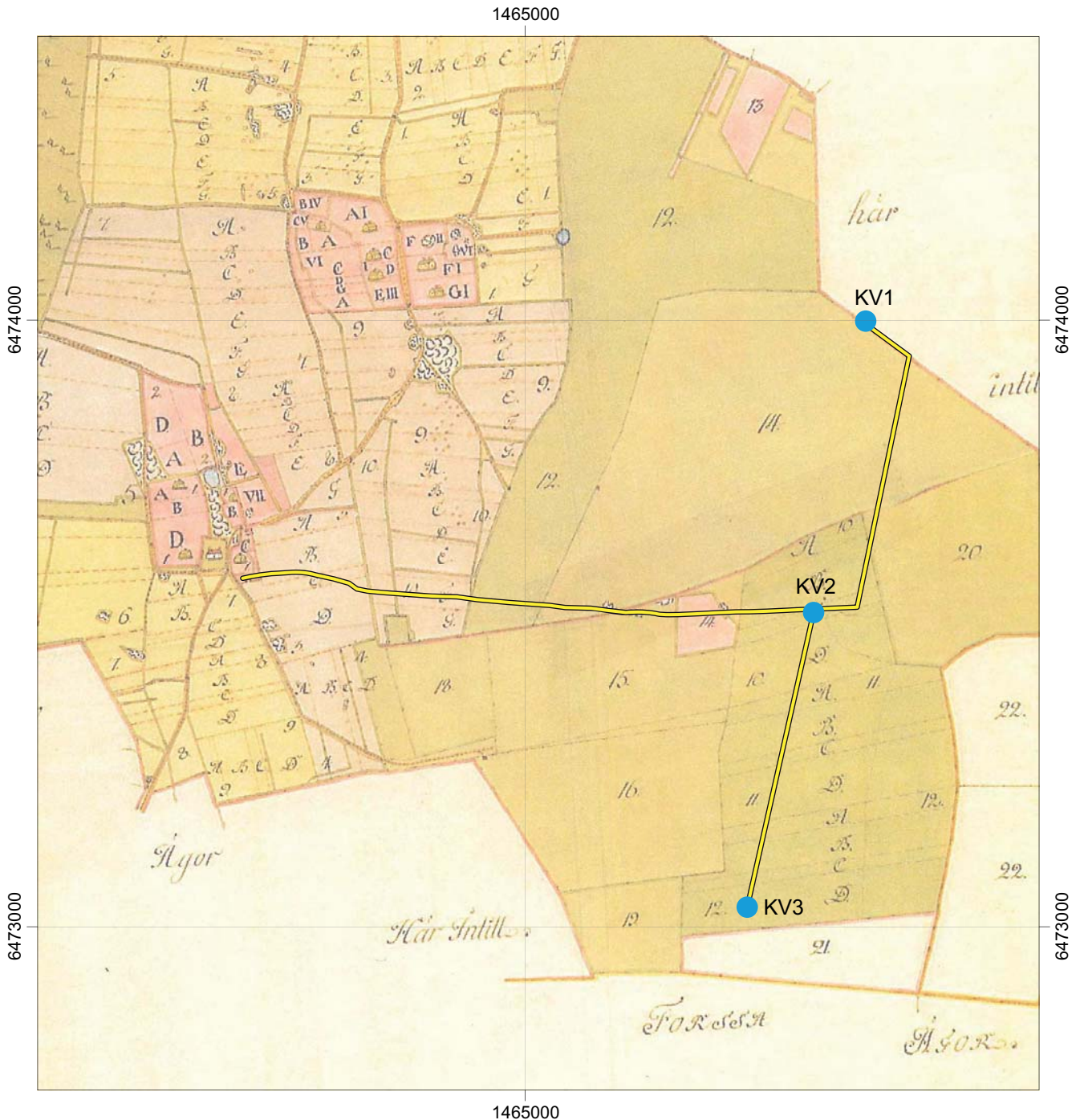
Utredningens resultat är avsett att vid eventuell framtida exploatering ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

*Figur 3. Runsten vid Herrberga kyrka, RAÄ 9 och ÖG 193. Texten lyder **sistin • risp ... ftiR • kermut • maks...** eller **Sixten reste (stenen) efter Germund sin måg.** Foto Olle Hörfors, ÖLM.*

Resultat och tolkning

Kartgenomgången visade att Herrberga by och Södra Karleby under historisk tid ofta karterats samtidigt. Från båda byarna finns geometriska avmätningar från 1717 (Ryding 1717) och storskifteskartor från 1770 (Wadman/Björkegren 1770). I båda fallen går mätningarna att lägga över varandra. Lage skiftes-kartan från 1839 upptar båda byarna gemensamt (Marin 1839). För Södra Karleby del finns också en geo-

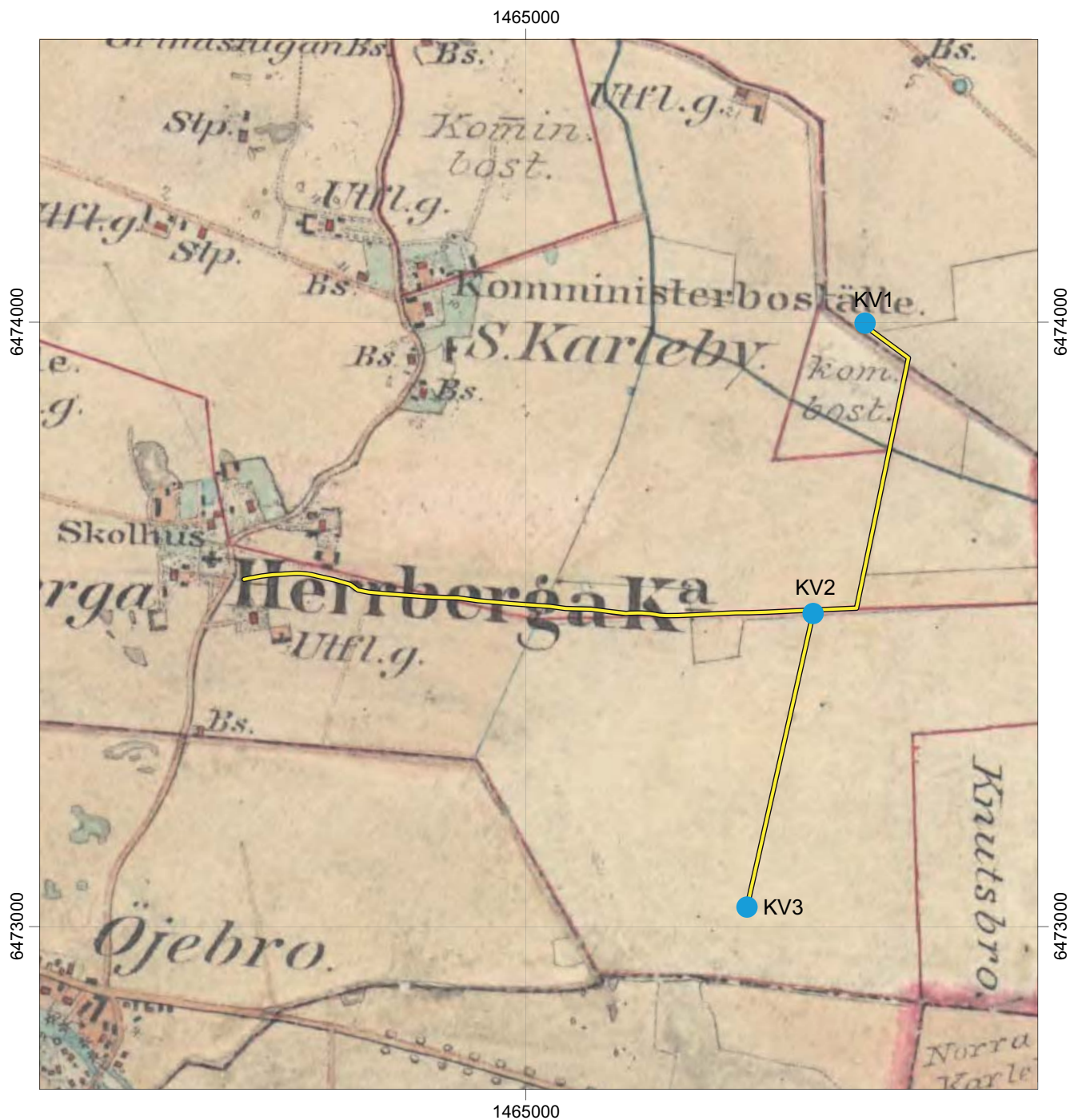
metrisk avmätning från 1724 (Almqvist 1724). Samtliga dessa kartor liksom häradskartan från 1878 visar att den östligaste tredjedelen av den gemensamma ägofiguren upptas av en omfattande ängsmark, 1717 betecknande som "ängar till hela byn" respektive "vall". De enda undantaget från den öppna betesmarken är en åkerlinda alldeles intill vindkraftverk 2:s tänkta placering, denna åkerlinda finns med på kartorna från 1770, 1839 och 1878.

Figur 4. Överlägg av de båda storskifteskartorna från 1770 över Södra Karleby (i norr) och Herrberga (i söder) med placeringen av vindkraftverk och tillfartsvägar markerade. Skala 1:10 000.

Gränsen mellan de två byarna varierar mellan kartorna. På de tidiga kartorna sträcker sig Södra Karlebys ägor längre söderut i området. På häradskartan löper gränsen istället i den traktorväg som går från Herrbergas bytomt och ut till platsen för det tänkta verk 2. Denna väg löper i sin västra del tvärs över vad som på de äldre kartorna var skiftad åkermark.

Kartorna visar också att tillfartsvägen i sin allra västligaste del delvis berör Herrbergas bytomt. På flera av kartorna syns också de små partier med berg i dagen som ännu idag ligger som öar i det flacka landskapet. Enligt markägaren var den stora ängen sank och odlades upp till dagens åkermark först efter utdikning 1910, något som alltså kartmaterialet tycks bekräfta.

Figur 5. Utdrag ur häradskartan från 1878 med verkens placering markerad. Gränsen mellan ängsmarken i öster och åkermarken i väster går vid bokstaven G i namnet Herrberga. Direkt väster om verk 2 syns också den mindre åkerlindan som också finns med på kartan från 1770. Nuvarande traktorväg fungerar som bygräns mellan Karleby och Herrberga, något som den också gör på 1839 års laga skiftekartan.

Vid besiktningen av utredningsområdet konstaterades att det var flackt och närmast påminde om en gammal sjöbotten. I denna flacka mark finns några mindre klackar med berg i dagen som sticker upp som öar. Tillfartsvägen till vindkraftverk 1 planerades att gå rakt över en av dessa kullar medan nuvarande traktorsväg som också är den planerade tillfartsvägen löper intill ytterligare ett par av kullarna.

Utredningens etapp 1 visade alltså att vindkraftetableringen till den övervägande delen skulle komma att beröra gammal sank ängsmark medan den västligaste delen skulle komma att beröra gammal åkermark och ansluta till Herrberga bys bytomt längst i väster.

Inför den fortsatta utredningen etapp 2 bedömdes främst platserna med berg i dagen och/eller de mindre höjderna intill dem vara intressanta för fortsatt utredning liksom den västligaste delen av tillfartsvägen som skulle kunna komma att beröra Herrberga bytomt.

Eftersom utredningsområdet i sin helhet är beläget i vad som idag är ett fullåkerlandskap så bedömdes sannolikheten för att ovan mark ej synlig fornlämning skulle kunna framkomma som relativt stor trots områdets karaktär som sankäng i det äldre kartmaterialet.

I utredningens etapp 2 öppnades på platserna för respektive vindkraftverk två stycken 1x10 m stora schakt. Inte i något fall framkom något av arkeologiskt intresse.

På sträckan mellan verk 1 och 2 öppnades fyra schakt med en sammanlagd längd av 59 m. Här bedömdes en lägre höjd mitt mellan verken som ett möjligt boplatsläge. Inget av arkeologiskt intresse framkom i något av schakten.

På sträckan mellan verk 2 och 3 öppnades två schakt med en sammanlagd längd av 20 m. Inget av arkeologiskt intresse påträffades heller här.

Mellan de mindre höjderna väster om vindkraftverk 2 upptogs två schakt med en sammanlagd längd av 35 m, även här utan att något av arkeologiskt intresse framkom.

Slutligen upptogs två schakt med en sammanlagd längd av 35 m längst i väster där lämningar av Herrberga bytomt kunde tänkas framkomma. Schakten visade sig vara upptagna i gammal åkermark. Förutom en spik som framkom i ploglagret fanns inte heller här något av arkeologiskt intresse.

Till följd av att ingenting av arkeologiskt intresse framkommit rekommenderar Östergötlands länsmuseum heller inga ytterligare arkeologiska åtgärder.

Referenser

Lantmäteristyrelsens arkiv

LMS D41-5:1 Geometrisk avmätning upprättad 1717 av C Ryding.

LMS D41-5:2 Storskifte upprättad 1770 av Adam Wadman och Hans Björkegren.

LMS D41-5:5 Laga skifte upprättad 1839 av F Marin.

LMS D41-6:1 Geometrisk avmätning, odaterad (sannolikt 1717), upprättad av C Ryding.

LMS D41-6:2 Geometrisk avmätning upprättad 1724 av A Almqvist.

LMS D41-6:3 Storskifte upprättad av 1770 Adam Wadman och Hans Björkegren.

LMS D41-5:5 Laga skifte upprättad 1839 av F Marin.

Rikets allmänna kartverks arkiv

RAK J112-45-1 Normlösa, Häradsekonomisk karta, 1868-77.

Hemsidor

Ortnamnsregistret

www.sofi.se

Riksarkivet

www.riksarkivet.se

Muntlig uppgift

N A Nilsson, Herrberga Norrgård

Tekniska uppgifter

Område	Herrberga och Karleby
Fastighet	Herrberga 8:1 och Södra Karleby 15:1
Socken	Herrberga
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 15 och 32 i Veta socken RAÄ 9, 19 och 20 i Herrberga socken
Ekonomiska kartans blad	085 42 (8F4c Järstad) 085 43 (8F4d Veta)
Koordinater	Mittkoordinat X6473520, Y1465101
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2
Länsstyrelsens dnr	431-2581-10
Länsstyrelsens beslut	2010-06-11
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Johansson
ÖLM dnr	337/10
Projektnummer	531135
Uppdragsgivare	Eolus vind
Kostnadsansvarig	Eolus vind
Projektledare	Olle Hörfors
Fältarbetstid	2010-06-23
Fynd	-
Foto filmnr	Digitala foton
Analys	-
Grafik	Lasse Norr
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2010:55 © Östergötlands länsmuseum

I juni 2010 genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2, på fastigheterna Herrberga 8:1 och Södra Karleby 15:1 i Herrberga socken och Mjölby kommun inför en etablering av tre vindkraftverk. Vid utredningens etapp 1 framkom att etablering delvis skulle beröra Herrberga medeltida bytomt samt att möjliga boplatslägen fanns inom det tänkta exploateringsområdet. Vid utredningens etapp 2 drogs sammantaget 220 m schakt på den 2 km lång exploateringssträckan utan att någonting av arkeologiskt intresse framkom.